

DOI 10.31558/2307-2318.2023.2.18

УДК 338.24:316.4

JEL H 55, H 56

Демченко К.О.,

аспірант кафедри соціальної економіки,
Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4097-9407>
e-mail: kate0074@ukr.net

ОЦІНКА ПОКАЗНИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Нестабільність сучасного світу, постійні пливи зовнішніх факторів, світові пандемії, військові конфлікти, призводять до постійної переоцінки пріоритетів як особистості, так і країни в цілому. Все частіше можливість досягнення національної безпеки не уявляють без соціальної безпеки як складова економічного показника. Оцінка соціальної безпеки відбувається великою кількістю методів, та науковці не зупиняються у виділенні нових способів. У статті проведено таксономічний аналіз інтегральних показників соціальної безпеки таких як: середньомісячна номінальна заробітна плата; чисельність економічно активного населення, чисельність безробітного населення; відносна бідність; співвідношення доходів найбільш та найменш забезпечених двадцяти відсотків населення; частка населення із середньодушовими еквівалентними доходами у місяць, нижчими прожиткового мінімуму; споживання продуктів харчування в домогосподарствах України в місяць на одну особу. На основі досліджень була сформована динаміка зміни інтегрального показника рівня соціальної безпеки України за досліджуваний період протяжністю одинадцять років.

Ключові слова: соціальна безпека, національна безпека, таксономічний аналіз, інтегральні показники, стимулятор, дестимулятор.

Рис. – 2. Табл. – 4. Літ. – 5.

Demchenko K.O.,

graduate student of the Department of Social Economy,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4097-9407>
e-mail: kate0074@ukr.net

EVALUATION OF SOCIAL SECURITY INDICATORS OF UKRAINE

The instability of the modern world, the constant influx of external factors, global pandemics, military conflicts, lead to a constant reassessment of the priorities of both the individual and the country as a whole. Increasingly, the possibility of achieving national security is not imagined without social security as a component of the economic indicator. Assessment of social security is carried out by a large number of methods, and scientists do not stop at identifying new methods. The article carries out a taxonomic analysis of integral indicators of social security, such as: average monthly nominal salary; the number of economically active population, the number of unemployed population; relative poverty; the income ratio of the most and least well-off twenty percent of the population; the share of the

population with average per capita equivalent monthly incomes below the subsistence minimum; consumption of food products in Ukrainian households per month per person. On the basis of research, the dynamics of changes in the integral indicator of the level of social security of Ukraine over the studied period of eleven years were formed.

Keywords: social security, national security, taxonomic analysis, integral indicators, stimulator, destimulator.

Fig. – 2. Tab. – 4. Ref. – 5.

Постановка проблеми. Все частіше в сучасній науковій сфері піднімають тему «соціальної безпеки» як невід’ємну частину національної безпеки через призму економічної безпеки. Глобальна економіка змінила вектор розвитку країн, виробництво готової продукції значно поступається інтелекту, створення наукоємних товарів відкидає назад навіть сферу надання послуг, яка потерпає від пандемії Covid-19 та воєнних дій на території України. Відповідно до цього, «соціальна безпека» виступає гарантом розвитку держави, вона забезпечує результативні управлінські рішення, які призводять до досягнення конкурентної переваги національної економіки.

При цьому, недостатнє фінансування інститутів соціальної економіки створює перешкоди для впровадження в бізнес-структури, ще і на державному рівні виникають дискусії щодо її нормативно-правового забезпечення. Таким чином, оцінювання фактичного стану соціальної безпеки в країні допоможе звернути увагу на її важливість для держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існує безліч авторів, які присвячують свої наукові публікації темі «соціальна безпека». Це стосується як національного рівня, так і регіону, міста чи особи. Зокрема, систему соціальної безпеки держави досліджували такі вчені, як: І. Гнидюк, Ю. Романовська, Т. Палій, Т. Завора, О. Чепурний [1-3] та ін. Проте, обґрунтовані в працях методика оцінювання потребують більш конкретних інтегральних оцінок реального стану.

Постановка завдання. Автор ставить собі за мету дослідити фактичний стан соціальної економіки завдяки застосуванню таксономічного аналізу індикаторів.

Виклад основного матеріалу. Оцінювання соціальної безпеки України здійснюється завдяки відокремленим індикаторам. Саме вони характеризують якість життя як населення, так і держави в цілому завдяки забезпеченню соціальними умовами та благами. До них відноситься середньомісячна заробітна плата, чисельність економічно активного населення, чисельність безробітних, їх співвідношення між собою, тобто рівень безробіття, інформація про диференціацію доходів, відносний рівень бідності та інші [1].

Державна служба статистики України [4] виступає основним джерелом інформації, яку використовують для здійснення оцінки, адже дані, які надаються є достовірними та доступними.

Складним завданням є реалізація принципу відбору та систематизації показників, які становлять загрозу. Вибір будь-яких показників має базуватися на достовірних даних, що дає можливість формалізувати явище.

Економічні показники є невід’ємною частиною критеріїв оцінки динаміки та валідності дослідження. Загальні вимоги щодо значення та обґрунтованості показників наступні:

відображення основних закономірностей проявів соціальної безпеки або соціального ризику;

встановлення прямих та непрямих зв’язків між усіма елементами досліджуваної системи;

наявність єдності якісних та кількісних показників [1].

Для проведення таксономічного аналізу виділимо головні індикатори, згідно з приведеними вище вимог. Ними виступають: середньомісячна номінальна заробітна плата; чисельність економічно активного населення, чисельність безробітного населення; відносна бідність; співвідношення доходів найбільш та найменш забезпечених двадцяти відсотків населення; частка населення із середньодушовими еквівалентними доходами у місяць, нижчими прожиткового мінімуму; споживання продуктів харчування в домогосподарствах України в місяць на одну особу.

Згідно наведеними вище індикаторами, була сформована табл.1.

Таблиця 1

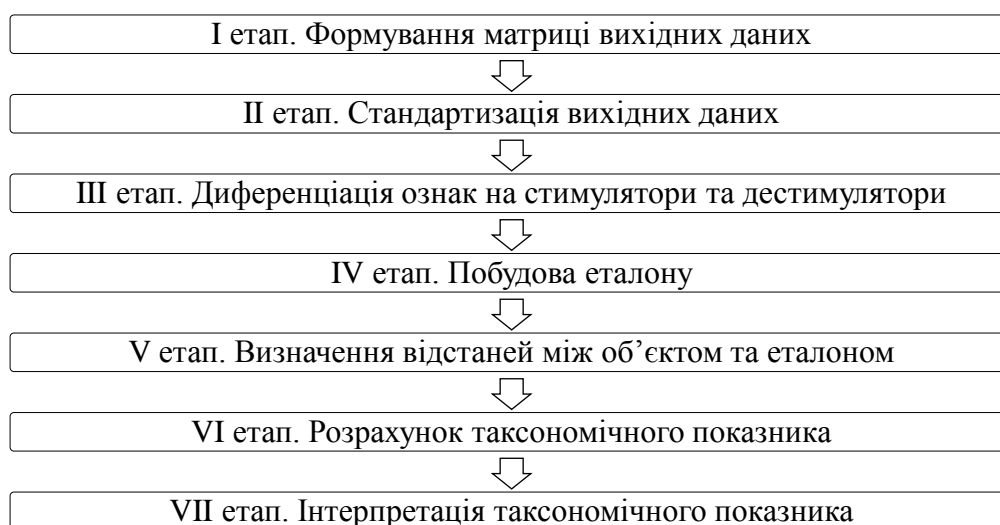
Основні індикатори, що характеризують соціальну безпеку України [4,5]

№	Індикатори соціальної безпеки	Роки										
		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
1	Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн.	2633	3026	3265	3480	4195	5183	7104	8865	10727	12337	14577
2	Чисельність економічно активного населення, тис. осіб	2024 7,9	2039 3,5	2047 8,2	1903 5,2	1739 6	1730 3,6	1719 3,2	1729 6,2	1738 1,8	1691 7,8	1666 6,8
3	Чисельність безробітного населення, тис. осіб	173 1,7	165 6,6	157 6,4	184 7,1	1654	167 7,5	169 7,3	157 7,6	148 6,9	167 3,3	170 9,5
4	Відносна бідність, %	25,8	25,5	24,5	23,4	22,9	23,9	24,5	24,1	24,4	22,3	25
5	Співвідношення доходів найбільш та найменш забезпечених 20% населення, разів	3,8	3,1	3	2,8	2,6	2,9	2,6	2,5	3,4	3	3,4
6	Частка населення із середньодушовими еквівалентними доходами у місяць, нижчими податкового мінімуму, %	7,8	9,1	8,4	8,6	6,4	3,8	2,6	2,7	3,7	5,2	4,8
7	Рівень безробіття, %	8,55	8,12	7,70	9,70	9,51	9,69	9,87	9,12	8,55	9,89	10,26
8	Споживання продуктів харчування в домогосподарствах України (в місяць на одну особу), % сукупних витрат	62,8	60,1	57,7	59,3	60,8	58,9	56,6	58,4	53,4	55,5	51,9

Проведення таксономічного аналізу було здійснено на основі мультимедійного навчального посібника «Бізнес-аналітика багатовимірних процесів» [5].

Таксономічний показник рівня розвитку запропонований З. Хельвігом. Таксономічний показник рівня розвитку є синтетичною величиною, «рівнодіючою» всіх ознак, які характеризують об'єкти. Це дозволяє за його допомогою лінійно

впорядкувати елементи досліджуваної сукупності. На рис.1 пропонуємо ознайомитися із алгоритмом проведення даного аналізу.

Рис. 1. Алгоритм проведення таксономічного аналізу

Існують суттєві переваги у використанні цього методу порівняно із іншими. Зокрема це: можливість проведення лінійного впорядкування багатовимірних об'єктів, нормованість показників від 0 до 1, легка інтерпретація отриманих результатів.

Таким чином, для отримання матриці стандартизованих значень необхідно провести додаткові розрахунки середніх значень восьми індикаторів та стандартне відхилення по ним. Далі завдяки функції «НОРМАЛІЗАЦІЯ» в програмі Microsoft Excel були отримані стандартизовані значення матриці індикаторів (табл. 2).

Таблиця 2.

Стандартизовані значення матриці індикаторів

№	Індикатори соціальної безпеки	Роки										
		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн.	-0,50	-0,45	-0,42	-0,40	-0,31	-0,20	0,03	0,24	0,46	0,65	0,91
2	Чисельність економічно активного населення, тис. осіб	0,80	0,86	0,90	0,33	-0,32	-0,36	-0,40	-0,36	-0,33	-0,51	-0,61
3	Чисельність безробітного населення, тис. осіб	4,41	-0,38	-5,49	11,76	-0,54	0,95	2,21	-5,41	-11,19	0,69	2,99
4	Відносна бідність, %	2,81	2,28	0,51	-1,43	-2,31	-0,55	0,51	-0,19	0,34	-3,37	1,40
5	Співвідношення доходів найбільш та найменш забезпечених 20% населення, разів	2,80	0,32	-0,03	-0,74	-1,45	-0,39	-1,45	-1,80	1,38	-0,03	1,38

Продовження табл.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
6	Частка населення із середньо-душовими еквівалентними доходами у місяць, нижчими податкового мінімуму, %	0,97	1,59	1,26	1,35	0,31	-0,91	-1,48	-1,43	-0,96	-0,25	-0,44
7	Рівень безробіття, %	-0,52	-0,88	-1,23	0,43	0,27	0,43	0,57	-0,05	-0,52	0,59	0,89
8	Споживання продуктів харчування в домогосподарствах України (в місяць на одну особу), % сукупних витрат	0,65	0,30	-0,01	0,20	0,39	0,15	-0,15	0,08	-0,57	-0,29	-0,76

Варто зазначити, що отримання достовірних результатів може бути тільки у випадку використання діапазону як мінімум в 10 років, в нашому випадку для динаміки обрано період з 2011 по 2021 роки.

Згідно третьому етапу необхідно провести розподіл індикаторів. Серед восьми обраних лише два здійснюють підвищення соціальної безпеки, тобто виступають стимуляторами. Це індикатор середньомісячна номінальна заробітна плата та чисельність економічно активного населення. Інші шість є дестимуляторами. У табл. 3 відображені результати для побудови вектору-еталону.

Таблиця 3

Розподіл індикаторів на стимулятори і дестимулятори

№	Індикатори соціальної безпеки	Характер індикатору	Вектор-еталон
1	Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн.	стимулятор	0,91
2	Чисельність економічно активного населення, тис. осіб	стимулятор	0,90
3	Чисельність безробітного населення, тис. осіб	дестимулятор	-11,19
4	Відносна бідність, %	дестимулятор	-3,37
5	Співвідношення доходів найбільш та найменш забезпечених 20% населення, разів	дестимулятор	-1,80
6	Частка населення із середньо-душовими еквівалентними доходами у місяць, нижчими податкового мінімуму, %	дестимулятор	-1,48
7	Рівень безробіття, %	дестимулятор	-1,23
8	Споживання продуктів харчування в домогосподарствах України (в місяць на одну особу), % сукупних витрат	дестимулятор	-0,76

Далі для отримання результатів було здійснено додаткові розрахунки: відстані між спостереженнями та вектором еталоном, середньої і граничної відстаней відхилення від еталону, що відображено у табл. 4.

На рис. 2. відображена динаміка зміни показника рівня соціальної безпеки України за період 2011-2021 рр.

Таблиця 4

Результати розрахунку таксономічного показника рівня соціальної безпеки України

Назва показника	Роки										
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Відстань між стандартизованим значенням індикаторів і вектором еталону, C_{0j}	15,10	15,55	16,68	17,58	17,13	16,91	15,78	17,13	12,62	13,30	14,65
Середня відстань між стандартизованими значеннями індикаторів і вектором еталону, $C_{cp,0}$											
15,68											
Загальна відстань між показника-ми та еталоном, C_0											
22,54											
Відхилення показників j-го року від еталону, d_j	0,67	0,69	0,74	0,78	0,76	0,75	0,7	0,76	0,56	0,59	0,65
Показник рівня безпеки, K_j	0,33	0,31	0,26	0,22	0,24	0,25	0,3	0,24	0,44	0,41	0,35

Згідно отриманих результатів можна сказати про нестабільність показника, коливання від 22% у 2014 році до 44% у 2019 році. Тобто кризові значення за аналізований період були в 2019 та 2020 роках, а критичний в інші аналізовані роки.

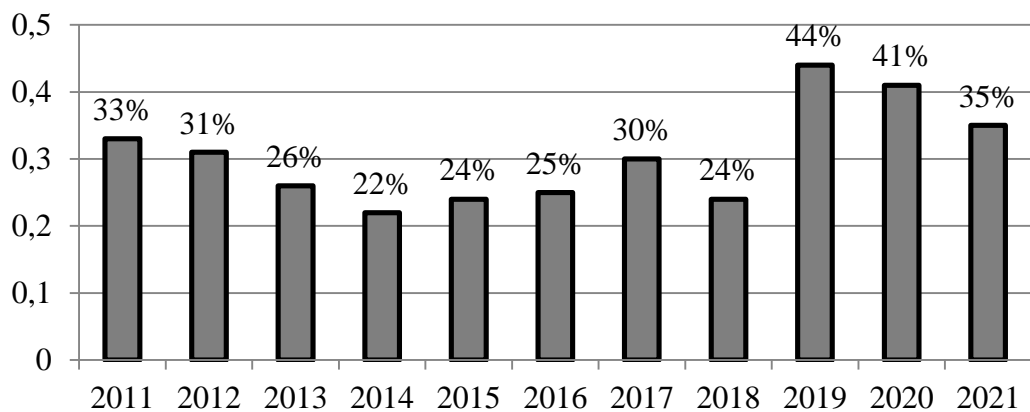

Рис. 2. Динаміка зміни інтегрального показника рівня соціальної безпеки України за 2011-2021 рр.

Найкращий результат став у наслідок підвищення номінальної середньомісячної заробітної плати порівняно із попереднім роком на 21%, зниженням числа безробітних на 6%, зменшенням рівня безробіття на 0,57%, хоча кількість економічно активного населення теж знизилася на 0,4%. Натомість у 2014 році причиною виступає різке скорочення кількості економічно активного населення на 7%, чисельність безробітного населення збільшилося на 17%, відповідно і рівень безробіття виріс на 2%, споживання продуктів харчування в домогосподарствах піднялося на 1,6%. Довготривалі невирішені проблеми соціальної безпеки, які не є пріоритетними в країні, призводять до загроз національній безпеці.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Забезпечення соціальної безпеки відіграє дуже важливу роль в становленні розвиненої держави із стабільною

економікою. Особливо із посиленням воєнного конфлікту на території України (різке зниження динаміки в 2013-2014 рр.). Таким чином, ефективні управлінські рішення щодо соціальної безпеки, зокрема посилення соціальних інститутів, які гарантують доступ до благ та покращення соціальних умов, мають неабияку вагу. Проведений аналіз показує їх необхідності.

Нестабільна динаміка протягом 2011-2021 рр. та амплітуда в 22%, тобто на один пункт (від кризових до критичних значень) є результатом постійних змін вибраних індикаторів: якщо середньомісячна номінальна заробітна плата залежить напряму від чітко сформованої державою мінімальної заробітної плати, то цей стимулятор виявляє тільки зростання. Тобто удосконалення нормативно-правової бази із залученням успішного досвіду європейських країн повинне стати пріоритетним питанням для майбутнього процвітання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гнидюк І. В. Показники оцінювання соціальної безпеки [Електронний ресурс] / І. В. Гнидюк, Ю. А. Романовська. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit21-02-004>.
2. Палій Н.С. Система діагностики соціальної безпеки [Електронний ресурс] / Н. Палій [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Tiru/2009_28_1/16.pdf
3. Завора Т. М. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ІНДИКАТОРІВ СТАНУ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ [Електронний ресурс] / Т. М. Завора, О. В. Чепурний,. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1365>.
4. Державна служба статистики [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Офіційний сайт *Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи*. Відкриті дані. URL: <https://idss.org.ua/index>
6. Бізнес-аналітика багатовимірних процесів: мультимедійний навчальний посібник [Електронний ресурс] / [Т. С. Клебанова, Л. С. Гур'янова, Л. О. Чаговець та ін.] // ХНЕУ ім. С. Кузнеця,. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <http://ebooks.git-elt.hneu.edu.ua/babap/about.html>.

REFERENCES

1. I. V. Hnydyuk. Social security assessment indicators [Electronic resource] / I. V. Hnydyuk, Yu. A. Romanovska. – 2022. – Mode of access to the resource: <http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit21-02-004>.
2. Palii N.S. System of diagnosis of social security [Electronic resource] / N. Palii [Electronic resource]. — Access mode: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Tiru/2009_28_1/16.pdf
3. Zavora T. M. ANALYSIS AND EVALUATION OF INDICATORS OF THE STATE OF SOCIAL SECURITY IN UKRAINE [Electronic resource] / T. M. Zavora, O. V. Chepurnyi. – 2012. – Mode of access to the resource: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1365>.
4. State Statistics Service [Electronic resource] – Resource access mode: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. The official website of the Institute of Demography and Social Research named after M.V. birds Open data. URL: <https://idss.org.ua/index>
6. Business analytics of multidimensional processes: multimedia tutorial [Electronic resource] / [Vol. S. Klebanova, L. S. Guryanova, L. O. Chagovets, etc.] // KHNEU named after S. Kuznetsa, – 2020. – Mode of access to the resource: <http://ebooks.git-elt.hneu.edu.ua/babap/about.html>.